

Könyvismertetés

Enikő Németh T.: *Implicit Subject and Direct Object Arguments in Hungarian Language Use. Grammar and Pragmatics Interacting.*

Sheffield and Bristol, Equinox Publishing Company, 2019, xiv + 254 oldal

Németh T. Enikő a szegedi egyetem nyelvészeti arculatának egyik formálójja, aki három évtizede foglalkozik a nyelvben oly központi mondattani, szótári és pragmatikai vonatkozások/megközelítések érintkezéseinek vizsgálatával. Szándékosan használok ilyen semleges kifejezéseket, mint „érintkezései”, mert a modern nyelvelmélet egyik alapkérdése, hogy ezek között milyen elsőbbségi vagy visszavezethetőségi viszony van.

Ez a könyve egy különlegesnek tűnő, de igencsak alapvető jelenséget, a rejtett vagy elhagyott alany és tárgy meghatározóit elemzi. Olyan mondatokra kell gondolnunk, mint *Esik, Kapál, Feri megette* és hasonlókat. A könyv mintegy 200 nyelvi példán elemzi, hogy milyen szűkített értelemben sajátos csak itt a magyar nyelv, s hogy ezek az elhagyások mennyire tükröznek egyetemes vonásokat a nyelvi építkezésben és a nyelvfeldolgozásban. De mi köze is van ehhez a pszichológusnak? Németh T. Enikő könyve három szempontból is fontos számunkra. Az egyik a vonzat kérdéskörének alapos körbejárása. A másik az elhagyásos folyamatokra bemutatott háromtényezős/aspektusos modell, mely a nyelvtan, a szótár és a kontextus együttes figyelembevételét mutatja be. Végül a könyvnek fontos alkalmazási sugallatai is vannak, melyek részben a kategóriaelemzés felhasználását, részben annak kiegészítését sugallják.

A vonzatok kérdése legalább Fillmore 1968-as nevezetes dolgozata óta a modern nyelvészet alapvető kérdése. Vajon mi a baj az-

zal a mondattal, hogy *Vera emlékszik a kutyától*. S mi a baj azzal, hogy *A téglá megijedt a kutyától*. A két naiv példa mutatja, hogy a vonzatok egyszerre váltak alapvetővé a mondattanban (s a magyarban az alaktanban is) és a vonzatmegkötések szemantikai értelmezésével a szótári elemzésben is. A könyv első nagy erénye és használhatósága a pszichológus számára, hogy első részében igen logikusan és didaktikusan bemutatja a vonzatok értelmezési rendszereit a nyelvészet különböző irányzataiban. Ez fontos forrás közülünk azoknak, akik a mondatmegértés folyamatait prediktív keretekben értelmezik. Nekünk, földhözragadt pszichológusoknak ráadásul az is eszünkbe jut, hogy milyen hasonlóság van a vonzatok nyelvészeti elméletei és a Walter Kintsch által az 1970-es évek óta képviselt emlékezeti reprezentációs felfogás között. Híres példamondatát említem csak, *Józi felvágta a húst*, ami Kintsch szerint implikál egy instrumentumot, ami feltehetően lexikailag a *kés*.

Az implicit alanyok és tárgyak lehetőségének meghatározói Németh modelljében háromfélék. Vannak az ige szótári reprezentációjából levezethető elhagyások. Így hagyható el az *Esik* mellől az *eső*, de már megjelenhet a *hó*. A másik tényező a magyar mondattan például az egyeztetéssel is összefüggő „névmásejtő” jellege. Ennek révén nincs gondunk az olyan mondatokkal, mint a *Zsuzsa meglátta a rendőrt. Odament és megszólította*. A modell érvelése szerint, ha a mondatok között a perspektíva ugyanaz marad (ki a cselekvő), akkor az ilyen

elhagyások a nyelvileg jelöletlen alapesetek. Ezt egészíti ki a harmadik tényező. Az összetevők elhagyását a tényleges beszélgetési contextus is befolyásolja.

Németh T. Enikő elmélete alkalmazási sugallatairól mondanék néhány gondolatot. A szerző érvelése sokszor beszél arról, hogy az elhagyhatóság alapvető tényezője az, hogy ami bejósolható, az elhagyható. Itt kézenfekvő lenne az elmélet összekapcsolása a nyelvfeldolgozás információs bejósolhatóságát használó szemléleteivel. Ahhoz, hogy bizonyító legyen, az elméletnek valahogyan parametrizálnia kellene a bejósolhatóság itt csak intuitíven használt fogalmát. Van egy extenzív kiterjesztési lehetőség is. Mind az implicit vonzatok, mind a mondatközi visszautalási eszközök (anaforák) felvetik azt a kérdést, hogyan jelennek meg ezek a lényegében rendszerszerű használatok

a gyermeknyelvben, s hogyan omlanak össze mind agysérülések, mind pszichotikus társalgási zavarok következtében. Olyan eszközökről van szó, melyeket a gyerek és a beteg is rámutatóan (deiktikusan, exoforikusan) használ (*Azt, nem ezt !*). Érdekes lenne azzal próbálkozni, hogy az itt kifejtett elmélet és a Németh T. Enikő által alkalmazott relevanciaelméleti megközelítés hogyan tudna új rendszerezést adni azoknak az alkalmazott pragmatikai megközelítéseknek, melyek hagyományosan csak a gyermeki beszéd eltérő (miben is tér el?) koherenciaelveiről, illetve a beteg beszédének inkoherenciájáról értekeznek.

Pléh Csaba

CEU Kognitív Tudományi Tanszék,
Budapest, Magyarország
vispleh@ceu.edu